

מלחמתה של תורה

הרב אהרן יצחק זמלנסקי, ירושלים

בענין דינא דמלכותא והפקר ב"ד

(מתוך ההערות לדברי ר"ש הכהן וינגרטן ב"התורה והמדינה" ה—ו)

1) בנוגע ל"דינא דמלכותא דינא", מספיקה לנו סברת הר"ן, דזה רק לגבי מלכי אומות העולם (וגם לגבי אומות העולם, למעשה כל גדולי ליטא ופולין לא קבעו מסמרים להחויק בשיטה זו, אמנם גדולי אונגריה מתקופה שלאחר הח"ס החזיקו בכלל הזה) אצל ישראל יש מצד השקפת התורה יחס חיובי לחוקים של ממשלת ישראל (ואין זה שייך לענין "להסיע קצתם כו") אם החוקים אינם מתנגדים לדעת תורה, ונעשו ברצון חכמים¹.

2) בנוגע להפקר בית דין — בודאי ובודאי שזה לא נוגע לחוקי הממשלה ואין כל קשר ביניהם², ויפה רמז לזה הרב הראשי הגר"צ עוזיאל ז"ל, במאמרו בקובץ זה של "התורה והמדינה", וארשה לעצמי להעתיק בזה קטע ממה שנדפס בספרי "דבר השמיטה" עמודי י—יא (בתור תשובה לכ"ג הרב הראשי הגרי"א שליט"א).
...החילוק בין — דינא דמלכותא — של האומות, ובין — דינא דמלכותא — של ישראל עדיין צריך תלמוד, לענ"ד קשה מאד לומר שזהו ענין של — הפקר ב"ד — ויש למלכות ישראל עכשיו התוקף גם ע"פ דין תורה לפסוק, שכל מכירה שלא לפי הנוהג שהיא קובעת שתהא בטלה, ואם כן יש כח בידי הממשלה מטעם הפקר ב"ד, לבטל את דיני הירושה³ ולהוציא ממון ע"פ עד אחד קרוב או פסול או עדות אשה ושתהא זכות ירושה לבת, ואני סבור שכל זמן שמשפטי הממשלה אינם בהתאם לדיני התורה, יש לבתי משפט שלהם ולחוקותיהם דיני ערכאות ממש, וכל הבא לדון לפניהם הרי זה רשע וכאלו חרף וגדף והרים יד בתורת מרע"ה" (חר"מ סי' כו) אלא שאין אנו יכולים להעמיד את הדת על תלה, וכל זמן שאינם מכוונים בחוקותיהם להעביר על דת, אין חיוב מסירת נפש (ואולי אסור למסור את הנפש) אבל עדיין זה רחוק מתוקף על פי התורה לבטל דיני תורה וקניני תורה מטעם הפקר ב"ד".

1) ע"י התורה והמדינה א' המאמרים בענין דד"ד.

העורך

2) ע"י הנ"ל עמ' כא ובהערה שם.

העורך

3) ע"י "התורה והמדינה" ה—ו עמ' קעו—קצ.

העורך

כאמור לעיל אין כל סמכות וסמיכות של „הפקר ב”ד” — לחוקי מדינת ישראל.
(3) בנוגע לחדו”ת בענין — שליחות בשבועה — לא נחיתנא לעומקא דדינא, בבירור סוגיא זו, אבל לפי הצצה מקופיא יש בהם דברים של טעם, אבל במה שנוגע לשבועת — חברי הכנסת והממשלה — נראה לי באופן פשוט כהערת העורך הרב הגאון ש. ישראלי שליט”א.

(4) בעמוד שטו — בעניני הפקר ב”ד — לענ”ד אין ראי’ מיבמות — שהפקר ב”ד מה”ת, רש”י ביבמות ובגיטין לא אמר אלא שבממון יש דין של הפקר ב”ד מילפוטא דקראי שאין זה עקירת דבר מן התורה, אבל רש”י לא נחית שם לברר אי זהו דין תורה, או כח של חכמים לגדור גדרים בעניני ממון, וזה לא הוי דין תורה, וכן משמע מד’ הרמב”ם בפכ”ד מה’ סנהדרין ה’ ו—ז, שהפקר ב”ד אינו דבר תורה, ויעוין בש”ע חו”מ סי’ רנט סעיף ז, בד’ הרמ”א שם, ויעוין באה”ע סי’ כח בבית שמואל ובאבני מלואים שם.

(5) מה שמביא שם בסוגרים „כלומר דברי קבלה שהם הלל”מ” לדעתי אין זה נכון, מפני ש — דברי קבלה — לשיטת הרמב”ם הוו דבריהם ממש, ואין לדברי קבלה כל קשר ל — הלכה למשה מסיני, — דברי קבלה הם מה שנאמרו בנביאים, והלכה למשה מסיני הוי — גמרא, — מה שנמסר למשה בע”פ בלי אסמכתא דקראי, וגם לגבי הלל”מ”ס יש סברת הרמב”ם דהוי מד”ס, אבל כנראה גם הרמב”ם ס”ל דל”ה דרבנן ממש, ויש להאריך בזה, ובכל אופן זה סוג אחר לגמרי, מאשר — דברי קבלה — (4).

(4) כמסייע כהנא נ”ל שכונת הרהמ”ח עפ”מ ש”כ הרמב”ן ב”המ”צ שורש ב’ שרק מה שנכתב במקרא „בדרך מעשה מן המעשים כגון מה שקבלו מן המעשרות וכו’ זה כולו דרבנן”. והיינו רק דברים שנראה לשון הכתוב שהמכוון על תקנות שתקנו נביאים. משא”כ מה שכתוב בנביאים בדרך צואה וכו’ דבר תורה הוא, והענין הזה מפני שהוזהרנו בתורה „אלה המצוות” שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ידענו כי הבא בנבואה דבר תורה הוא או שהוא פירוש לפסוק של תורה או שהוא בידם הלכה למשה מסיני כמו שאמרו בגמרא תענית י”ז: „הא עד דאתי יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא גמירי לה, ואתי יחזקאל ואסמכה אקרא” עכ”ל. וא”כ נ’ לפ”ז שה”ה ענין זה של היקש הכתוב ביהושע הראשים לאבות, שלא נזכר בגדר תקנה הוא בע”כ מהלמ’ מ. ובעצם זה מבואר בא”ד של הרמב”ן שם וז”ל: „ויש להם ז”ל דין גדול, עושים בו מעשה בקידושין וגירושין ובקרבתות למדהו מפסוקי נביאים, כמו שאמרו בגמרא (גיטין ל”ו): ומי איכא מדי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ותקנו רבנן דלשמט ומתרץ רבא הפקר ב”ד הפקר שנאמר וכו’. וזה אצלם תורה שלימה כמו שאמרו (גיטין נ”ה): כרת מדבריהם וכו’”. הרי כשהרמב”ן עצמו מביא גמרא זו שלמדה מפסוקים שבנביאים „ועושים בו מעשה בקידושין וגירושין” בכדי להוכיח הנחתו שכל שאין נזכר זה בנביאים בנוסח של תקנה של אותה שעה, הכונה להלכה מסורה מסיני.

וצדק הרהמ”ח שליט”א בפרשו כן כונת הלבוש בכדי דלא לישוי’ ח”ו טועה בדבר זה שתינוקות של ב”ר יודעים אותה. אלא שמהרמב”ן נראה שגם מהכתוב בעזרא אפשר ללמוד שהוא מה”ת ושלא כפי שנראית הדגשת הלבוש, שהסתמך בעיקר על הכתוב ביהושע. אך זה אולי מפני שהכתוב בעזרא ניתן להתפרש גם בנוסח תקנה של אותה שעה, שכך תיקנו

6) מה שמביא שם ד' הלבוש, לפום ריהטא משמע דהלבוש טעה וחשב שהפסוק „אלה הנחלות“ כתוב בתורה, ומשו"ה קאמר דהוי דאורייתא, וכן נראה מדברי הגהות הגאון מוהר"ב רגנשבורג בגיטין לו, ב, וז"ל: „ר"א אומר מהכא, ג"ב ע"י לבוש עיר שושן סי' סז דלר"א הפקר ב"ד הפקר מן התורה הוא דקראי דאלה הנחלות בתורה כתיב עכ"ל, וצ"ע דאין זה פסוק תורה כ"א ביהושע סי' יט פסוק כ"א, ובספרי „נצוצי אורות“, עמודי סג—סד הארכתי בזה יעוי"ש.

שמי שלא יבא יחרם רכשו, משא"כ הכתוב ביהושע שנראה שזו הלכה פסוקה. ואולי גם הרמב"ן עיקר כונתו מפסוק זה.

העורך

של